

proud possessor of a copy of "The Wanderer's Rhymes", we are able to give the readers of "Pretoriana" some more of the labours of an old Pretorian of the second half of the nineteenth century.

It may be of interest to know some further particulars dealing with "A Wanderer's Rhymes".

Mr. Freaan's copy consists of 128 pages. The most remarkable are those poems dealing with the Battle of Rorke's Drift, "Our Republic", "The last Napoleon", "Jong Koekemoer", other examples are those "rhymes" dealing with different aspects of life and its ups and downs.

In the "dedication" the author has stated, "This collection of rhymes, some of which have already appeared over the signature of 'A Wanderer' 'Transvaal Englishman' 'A.B.' and 'Vaalpens', is dedicated to the memory of M.S.B., my first and my best friend".

Mr. Freaan's copy has the following inscription: "M.W. Freaan from cousin Harold Brodrick."

J.P.

Note: The wife of Mr. A. Brodrick, lies buried in the Old Cemetery, her name being Isabella Louisa Brodrick, née Cole (9/6/1873) (Information supplied by Mr. C.J. Freaan).

EPITAPH ON A DIAMOND DIGGER

Here lies a digger, all his chips departed-
A splint of nature, bright, and ne'er down hearted:
He worked in many claims, but now (though stumped)
he's got a claim above that can't be jumped.
May he turn out a pure and spotless "wright",
When the Great Judge shall sift the wrong from right,
And may his soul, realised from this low Babel,
Be found a gem on God's great sorting table.

A. Brodrick: "A Wanderer's Rhymes". London, 1893.

EK ONTHOU

In die tagtiger jare was my vader, mnr. B.J. Kleynhans, assistent veldkornet vir die distrik Ermelo. Hy is aan die end van die sewentiger jare met Aletta de Jager, 'n dogter van Christiaan de Jager (die Voortrekker) getroud en het hom op die plaas Vlakkfontein No. 27 in die distrik Ermelo gevestig.

Tydens die Eerste Vryheidsoorlog wou 'n sekere Ds. Bosman van Middelburg(Transvaal) na Natal gaan, omdat hy hom onder beskerming van die Union Jack veiliger gevoel het as onder die van 'n handjievul Boere. My vader is hiervan in kennis gestel en het die Dominee voorgekeer en na sy plaas gebring. 'n Pas om na Natal te gaan sou aan die eerwaarde heer uitgereik word, mits hy eers al die ongedoopte kinders van die buurt doop. Predikante was in die dae maar skaars. 'n Jong is te perd met 'n kennise-gewing, wat in 'n gesplete lat gebind is, in die buurt rondge-stuur ten effekte dat ingeval daar ongedoopte kinders is, hulle op 'n bepaalde dag na die plaas moet kom, aangesien die geluk dit so wou, dat 'n Dominee ontmoet is. 'n Stuk of wat kinders is die bepaalde dag ten doop gebring en ook aan my is die Bondseël bedien. Die Dominee het daarna sy pas gekry en is na die Engelse in Natal.

My ouers het nie meer kinders gehad nie en ek moes my met die geselskap, speelvermoë van 'n Mapoer oor my kinderjare behelp. Na die vrede van Majuba is my vader as lid van die Volksraad vir die distrik Ermelo verkies.

Jaarliks is die reis van die plaas, in die nabyheid van die teenswoordige dorpie Morgenzon, na Pretoria ter bywoning van die Volksraad, per ossewa afgelê. Die gewoonte was dat die Volksraadlede van Wakkerstroom, (Oom Jan Greyling, Grootvader van Generaal Kemp van Utrecht; Oom Hans Spies, vader van Senator Spies, en tans lid van die Naturelle Kommissie van Standerton; Oom Jan Lombard, later Kommandant van die Hollanderkorps in die Tweede Vryheidsoorlog en vader van mnr. J.P. la G. Lombard, 'n bekende in die joernalistieke wêreld en tans boer in die omtrek van Hammanskraal), deur briefwisseling 'n bestelling gemaak het om op 'n sekere plek en datums te ontmoet en dan vandaar in "trek" na Pretoria te gaan.

Vir die ou mense, sowel as vir die kinders was die "trek" 'n baie aangename onderneming. Die mans en ook die dames het oor en weer by mekaar gaan ry en het al geselsende die pad kort gemaak. Die kinders het by elke uitspanplek vir die ander wêreld rond gehardloop, gekarjakkert en allerhande speletjies gespeel. Die groterige seuns was met die in- en uitspan van die osse behulp-saam. Op die trek na Pretoria is daar nooit 'n aand- en moreskof gery nie, terug na die plase wel. Die haas terug na die plase na 'n afwesigheid van 'n paar maande, was die rede hiervoor. Handskof is om net so met sononder in te span en te ry tot ongeveer 9 of 10 uur die aand, dan uit te span en die osse aan die trekgoed vas te bind sodat die moreskof so ongeveer 4 uur tot met sonop gery kan word.

In Pretoria, in Markstraat, is daar twee huise wat aan 'n Mevrouw Roos behoort het. Die twee huise is gewoonlik gehuur vir die sitting van die Volksraad.

Die pad het ongeveer waar die Delmaspad nou is na Pretoria gegaan. Langs die pad waar daar nou 'n steenmakery is, nie die van Kirkness nie, was daar 'n paar kuile. Hier is gewoonlik uitgespan. Die kinders is alger gewas en netjies aangetrek, die ou mense het hulle ook gewas en skoon klere aangetrek want dit was die laaste skof na Pretoria toe.

Ek onthou dat my moeder gewoonlik 'n wit gestyfde met kant omsoomde voorskoot voorgesit het. My vader het 'n spierwit hemp met 'n skoon koord ferweelbroek gedra van die stoffasie wat nou so baie in die stad gesien word. My moeder se hare is met so ekstra klapperolie bewerk, en met 'n paadjie reg in die middel is haar hare glad gekam en met rolle so om die ore langs gedraai.

My vader se kuif is behoorlik gekam en met uitgekamde baard was die toilette van die ou mense voltooi. Moenie die kleinspan vergeet nie wat fyn aan die lyf gevat was nie.

Na al die reëlings voltooi is word ingespan en die laaste skof van die "trek" neem 'n aanvang. Vier lang tentwaens, sommige gedryf deur die eienaars, ander deur naturelle-drywers, sak dan in die kloof hier by fonteine waar Kirkness se steenmakery is af, na Pretoria toe.

Die strate was toe meesal maar maanhaarpaaie. Langs die meeste groot strate was daar watervore wat murmelend en sissend oor klippies en keisteentjies na die Apiesrivier gehuppel het. Die gras op die kaal erwe was woes en ruig en daar was orals ook melkbosse.

Na die waens uitgespan is en die huisraadjië die huise ingedra en gerangskik is het die inwoners hulle so gou as moontlik tuis gemaak en na 'n dag of wat was oudergewoonte die tradisionele verrigtings van koskook en gasvryheid in volle swang. Dit het nie lank geduur om tuis te wees nie.

Die osse is die eerste aand aan die **trekgoed** vasgebind en is die volgende môre na die plaas van Oom Lewies Jordaan wat in die nabyheid van Hartebeestpoort geleë is vir die tyd wat op Pretoria vertoef moes word, gestuur.

Die ouers het dadelik uitgevind waar daar 'n skool is en ons jongspan moes vir die maand of twee kennis met skoolbanke en 'n meester maak (skaars goed in daardie tyd).

Ek onthou dat ek by Mej. van Manen op skool was. Twee susters het in die buurt waar die Pretoria Klub is 'n skool gehad, ek onthou dat in die nabyheid daar 'n populierbos was. Uit die bos het daar een middag 'n jakhals gesprong en 'n klomp kinders

is toe op die jakhalsjag. Ek het nog geval en my knie in 'n sinkplaat beseer waarop ek gegly het. By 'n ander geleentheid was ek op skool in 'n stal waar die dieretuin nou is. Wie die meester was onthou ek nie goed nie, ek verbeel my dit was 'n mnr. van Heyningen.

Ons het ook baie wegkruipertjie agter die melkbosse gespeel waar die Pretoria Klub nou is.

My vader moes sy eie stoel en tafel en skryfgereedskap bring vir die Volksraad. Voor die ontdekking van die goud kon die Staat dit nie bekostig om meubels vir die Volksraad aan te skaf nie. Ek onthou dat my vader vertel het dat die skryfpapier op 'n keer opgeraak het en dat 'n Nederlandse firma vir 'n paar plase 'n paar ton foliopapier en koeverte aan die Staat verskaf het.

Smiddags na skool het my moeder my met 'n bekertjie koffie en 'n koppie vir my vader na die Volksraad gestuur. My Mapoer Jonas moes die drinkgoedjies en drinkgerei dra. By die Raadsaal het ek dan die beker en koppie geneem en dit aan my vader in die Raadsaal gegee. Ek het by sy stoel gestaan terwyl hy sy koffie genuttig het en die raad in sessie was. Na hy klaar gedrink het het hy my 'n soen gegee en groete aan my moeder gestuur. Ek het die beker en koppie aan Jonas oorhandig en ons het op pad huis toe met stokkies in die watervore reisie gejaag.

Ek onthou nie presies waar die Raadsaal was nie maar onthou dat dit 'n lang grasdakgebou was. Ek onthou ook dat die ou mense gesê het dat die een deel 'n geelhoutplankvloer gehad het en die ander 'n grondvloer en dat die grondvloer elke Saterdag oudergewoonte "gesmeer" is.

Ek onthou ook dat my ouers vertel het dat toe die Wetsontwerp in verband met die bou van "Randtram" (dit is 'n binnenlandse spoor van Randfontein na Springs) deur die Raad bespreek is, my vader die maatreël bestry het omdat hy van mening was dat 'n binnenlandse spoor nutteloos is en gevolglik net geldverspilling is.

Die President het toe een middag na ons huis in Markstraat gekom om my moeder se hulp teen my vader se koppigheid te vra. "Lettie", sê die President met sy donderende stem: "Ek het gekom om jou hulp te vra om die koppige man van jou tot sy sinne te bring en my nie in die Raad teen te staan vir die bou van die "Randtram" nie.

"President", sê my moeder: "Ek steur my nie aan Landsake nie, ek bemoei my net met my potte en panne en die versorging van my man en kind". "Wel", sê die President "as jy my dan ook nie wil help nie, sal ek hom regknyp as dit nie anders kan nie". Met die gee die President my vader 'n draai knyp in die binne-

bout. Die knyp het 'n bruinkol veroorsaak maar het nie 'n ekstra stem vir die "Randtram" gewen nie.

In die dae is 'n Staatskoerant uitgegee. Dit was meesal 2 tot 4 dubbel velle foliopapier. My moeder het die Staatskoerante baie sorvuldig gebêre en het later ons "voorhuis" op die plaas daarmee uitgeplak. Sommige Staatskoerante was skuins, dwars en ondersteboe geplak maar ek onthou dat my moeder deur haar buurvrouens beny is. "Lettie jy kan bly wees dat Kooitjie die staatskoerante gekry het, kyk nou net hoe pragtig het jy jou voorhuis uitgeplak".

Die Burgers, ja die Boeremense, het nooit van President Kruger as Oom Paul gepraat nie en as dit gebeur het dan was dit deur mense wat hom nie goed gesind was nie. Dit word vertel dat 'n jongman van die Kaap Kolonie die President besoek het en hom as Oom Paul aangespreek het. Die President het die mannetjie vierkant in die oë gekyk en gesê: "Vriend ons verwantskap het my so effens ontgaan, sal jy dit asseblief vir my uitlê".

So vlieg die dae, weke, maande, jare heen en met die verdwyning van die ou geboue en mense kom daar nuwes maar dit herinner ons aan die laaste woorde van ons President: "Neem uit die verlede wat mooi en goed is en bou daarop die toekoms".

Het ons dit gedoen? Ek wonder?!).

J.P.K.

1) Mnr. J.B. Kleynhans was die pleegvader van die skrywer.

DIE OORSPRONG VAN ONS STRAATNAME

Die Genootskap Oud-Pretoria het hom ten doel gestel om die geskiedenis van die straatname van Pretoria so ver moontlik na te spoor. Heelwat inligting is al in die verband ingesamel maar daar ontbreek nog baie gegewens. Ons gaan hier in elke uitgawe 'n aantal name bespreek, die inligting verskaf wat voorhande is en dan ons lesers uitnooi om die gegewens aan te vul of teen te spreek. Stuur asseblief so veel besonderhede as waarooru beskik aan die redakteur. U bydrae sal dan telkens in hierdie kolomme genoem word. So kan al ons lesers bydra tot die voltooiing van 'n belangrike taak.

Dit gebeur seker feitlik elke dag dat ons 'n naam op die hoek van 'n straat lees waarvan ons die herkoms nie weet nie. Dikwels is die oorsprong van 'n naam nêrens opgeteken nie, en daar bestaan dus gevaar dat dit heeltemal in die vergetelheid kan versink.

Ons begin met Pretoria-Sentraal en handel die name in alfabetiese volgorde af: